

Eugénie Oussakovskaïa

Baljurken en Bolsjewieken

Roman

Bewerkt en vertaald door Janine Jager

STRENGHOLT
UITGEVERIJ

Baljurken en bolsjewieken | roman |
Herziene uitgave, in 2015 als PoD in beperkte oplage verschenen
onder de titel *Bezoek aan mijn jeugd. Herinneringen van een
Russische adelsdochter*

© 2017 Erven Eugénie Oussakovskaïa

© 2017 Janine Jager, bewerking en vertaling uit manuscript; woord
vooraf

© Eerste druk, februari 2017, A.J.G. Strengholt's Boeken anno 1928
BV, Naarden

Druk: Tipoprint, Noordwijk

Omslagontwerp: Bart van den Tooren

DTP binnenwerk: DTP-Studio Joke Wensing

ISBN 9789049401184

NUR 300

STRENGHOLT
UITGEVERIJ

Hofstede 'Oud –Bussem'

Flevolaan 41, 1411 KC Naarden

Postbus 338, 1400 AH Bussum

T: +31(0) 35 6958411

F: +31(0) 35 6958440

E: unitedmedia@strengholt.nl

www.strengholt.nl

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke
wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van
Strengholt United Media BV.

Inhoud

Woord vooraf / 7

Shanghai, 22 juni 1941 / 9

Bojaren, hovelingen en generaals / 13

Verre oorlog, nabije onrust / 25

Grand tour en alleen op de wereld / 33

Tafelgesprekken en heilige dagen / 51

Landleven / 67

Raspoetins ogen / 81

Roze pompons en witte nachten / 99

Tango en trojka / 113

De ‘Grote Oorlog’ / 129

Danses macabres / 147

Prins op het witte paard / 159

Wittebroodsmaanden en revolutie / 175

Babje leto – ‘Vrouwenzomer’ / 191

Bridge en bolsjewieken / 211

Kasja, kool en zwart brood / 231

Deus ex machina / 247

Vlucht uit Omsk / 265

Verklarende woordenlijst / 279

Woord vooraf

Eugénie Oussakovskaïa werd in 1897 in Rusland geboren als jongste dochter van een tsaristische generaal van Poolse afkomst en een aristocrate uit de Russische hoge adel. Na de Oktoberrevolutie van 1917 vluchtte zij via de Transsiberische spoorlijn naar China. Zoals veel van haar landgenoten kwam Oussakovskaïa uiteindelijk terecht in Shanghai, samen met haar man en pasgeboren kind. Deze moderne kosmopolitische havenstad aan de Chinese oostkust was in de jaren twintig en dertig het belangrijkste centrum van de Russische ‘Witte’ emigratie in het Verre Oosten. De leefomstandigheden van de naar schatting vijftientig- tot dertigduizend ‘Shanghai-Russen’ waren over het algemeen armoedig en zwaar. Door haar huwelijk met een Fransman had Oussakovskaïa de Franse nationaliteit verworven en bleef haar het harde lot van stateeloos burger bespaard. Na verloop van tijd keerde haar echtgenoot in z’n eentje terug naar Europa. Oussakovskaïa was een trotse, standbewuste aristocrate, maar bereid om hard te werken als het moest. Dankzij haar uitstekende opvoeding sprak zij behalve Russisch vloeiend Frans, Duits en Engels. Zij vond een baan als directiesecretaresse bij een internationale scheepbouwfirma. Van haar inkomen kon ze ‘comfortabel’ leven, zoals ze het zelf noemde. De oorlogsjaren 1941-’45 bracht Oussakovskaïa door in het door de Japanners bezette Shanghai. Toen eind jaren veertig de communisten in China de macht veroverden, week zij uit naar Hongkong. Later verhuisde ze naar Zuid-Spanje. Daar begon Oussakovskaïa, inmiddels de tachtig gepasseerd, met schrijven. Toen de eerste, ruwe versie van het boek af was, getypt op een oude Remington en ruim vijfhonderd pagina’s dik, schreef zij aan haar kleinzoon in Nederland: ‘I am dying to have this book published. It shows the life of my family, which in part is also yours.’ Oussakovskaïa overleed in 1997, op 99-jarige leeftijd, in het Spaanse Marbella, waar zij ook begraven werd. Haar Russische geboorteland heeft zij nimmer weergezien.

Het manuscript dat Oussakovskaïa had nagelaten, kwam via haar kleinzoon een paar jaar geleden bij mij terecht. Toen ik het las, raakte ik meteen enthousiast, en over het verzoek om deze autobiografisch getinte roman te vertalen en te bewerken voor publicatie, hoefde ik niet lang na te denken. Het verhaal gaat over het bevoorrechte leven van een jonge aristocrate in de nadagen van het Russische keizerrijk en de bittere ervaringen tijdens de wereldoorlog en revolutie die daarop volgden. Boeiend en levensecht, opgeschreven door een tijdgenote, die het adellijke milieu van binnenuit kende en had gezien hoe de grote historische gebeurtenissen van 1917 zich voor haar ogen voltrokken. Toch schrijft de hoofdpersoon ‘Genia’, alter ego van Oussakovskaïa, zonder wrok of treurnis om wat verloren en voorgoed voorbij is. De toon is licht en haar met veel beeldende details verrijkte relaas voert de lezer moeiteloos mee naar een van de meest dramatische periodes uit de Russische geschiedenis.

Janine Jager, 2017

Shanghai, 22 juni 1941

De porseleinen klok op de schoorsteenmantel in de woonkamer geeft tien voor zes aan, bijna tijd voor het vroege avondnieuws. Ik zet de radio aan en de ijle pianoklanken van een Chopin-nocturne vullen de kamer. Precies om zes uur stopt de muziek. Een onpersoonlijke stem maakt melding van de datum, tijd, temperatuur, luchtdruk, windkracht en windrichting. Dan volgt een lange verhandeling over militaire operaties aan geallieerde en Duitse zijde; een opsomming van veldslagen, gevechten op zee, van oprukkende en terugtrekkende legers. Ik luister aandachtig.

De Russische gemeenschap van vele duizenden vluchtelingen in China volgt de dramatische gebeurtenissen in het verre Europa met gemengde gevoelens en is diep verdeeld. Deze 'Witte' Russen hebben hun land verlaten na de revolutie van 1917. Zij zijn anticommunisten, tegenstanders van het Sovjetbewind. In Harbin en grote havensteden als Tientsin en Shanghai hebben zij met moeite een nieuw bestaan opgebouwd. Wie het geluk had een betaalde baan te vinden bij een van de Engelse, Amerikaanse, Franse of Nederlandse bedrijven in China sympathiseert meestal met de geallieerden. Wie voor een Duitse onderneming werkt, hoopt op een Duitse overwinning. Een derde groep van Russische ballingen kan het niets schelen wie de oorlog wint, zolang zij maar in China zaken kunnen doen en de zilveren dollarmunten in hun zakken blijven rinkelen. Dat zijn vooral zelfstandige winkeliers, kooplieden, makelaars en eigenaars van vastgoed. Ondanks hun verschillende politieke voorkeuren en financiële belangen koesteren alle Russische vluchtelingen diep in hun hart één hoop, namelijk dat de oorlog zal leiden tot de ineenstorting van het verfoeide communistische Sovjetregime.

Na alle nieuws over gebombardeerde steden en tot zinken gebrachte schepen eindigt de uitzending met een plezierig weerbericht. De tropische storm die sinds een paar dagen met

windsnelheden van 120 kilometer per uur Shanghai nadert en de stad bedreigt, is van koers veranderd en raast op dit moment in de richting van Japan.

Het radioprogramma wordt voortgezet met een symfonie van Haydn. Ik laat de deur van de kamer open en ga naar de keuken om te kijken wat *amah* Ah Chen aan het bereiden is. Ah Chen heeft een talent voor lekker koken, zoals zo veel Chinezen, en met een paar ingrediënten en simpel keukengerei tovert zij elke dag de heerlijkste gerechten op tafel. Terwijl ik terugloop naar de woonkamer hoor ik de muziek abrupt stoppen. De stem van de omroeper klinkt plechtig door de ether: ‘Hier volgt een belangrijk nieuwsbericht, u wordt dringend verzocht te blijven luisteren.’

Het is schokkend nieuws: Hitlers legers zijn de Sovjet-Unie binnengevallen zonder enige Russische provocatie en zonder officiële oorlogsverklaring. Ik blijf midden in de kamer als aan de grond genageld staan. Politiek is niet mijn sterkste kant. In augustus 1939 hebben Hitler en Stalin hun ministers van Buitenlandse Zaken in Moskou een niet-aanvalsverdrag laten ondertekenen. De hele wereld heeft geschokt en vol ongeloof gereageerd op dit ‘monsterverbond’ tussen fascisme en communisme. Maar waarom de Duitse dictator nog geen twee jaar later plotseling zijn pact met Stalin verbreekt, begrijp ik niet. Engeland is immers nog niet verslagen en vastbesloten tot het bittere einde door te vechten.

Net als in 1914 is mijn vroegere vaderland opnieuw in oorlog met Duitsland. In gedachten zie ik lange rijen legertrucks vol Duitse soldaten in vaalbruine uniformen Ruslands grenzen overschrijden. Zware tanks met hoge geschutskoepels rollen langzaam voort als vreemde prehistorische dieren over het vlakke moerassige land. Duitse militairen maken hun bivak in naar paddenstoelen en wilde aardbeien geurende bossen, steken brede, traag stromende rivieren over en rukken op over zongeblaterde steppen, langs stoffige wegen dwars door eindeloze korenvelden waar het graan staat te rijpen. Ik ben geboren en getogen in het ‘Heilige Rusland’ van voor de

revolutie. In de gruwelijke burgeroorlog die daarop volgde heb ik mijn land voorgoed moeten verlaten.

Ik kan die nacht niet in slaap komen. Het is voor de maand juni erg warm, een verstikkende hitte hangt als een klamme deken over de stad. Ik heb het raam in de slaapkamer opengeleten, het is volkomen windstil, de elektrische ventilator aan het plafond draait loom in het rond maar geeft geen verkoeling. Het gesnerp van de onvermoeibare cicaden is oorverdovend. Maar ik lig niet wakker van hun herrie, de hitte of de bloeddorstige muggen die proberen een gaatje te vinden in het muskietennet rond mijn bed.

Hitlers inval in Rusland brengt een stroom van herinneringen naar boven die ik lang geleden uit mijn geheugen heb gewist. Welbewust en met een zekere stoïcijnse onverschilligheid. Ik heb altijd geweigerd mij aan te sluiten bij de verbitterde refugiés die zich niet kunnen verzoenen met de veranderde situatie en zich nog steeds vastklampen aan hun vroeger leven vol echte of verzonnen pracht en praal. Ik haat het temerige gemijmer van mijn Russische vrienden over vroeger, maar tegelijk begrijp ik hun eeuwig geweeklaag en gezeur.

Ik lig in het donker, draai me van de ene zij op de andere in een vergeefse poging om toch wat rust te vinden voor de zon boven de kim uitkruipt en de nieuwe dag begint. De slaap komt niet, uiteindelijk geef ik het maar op. Ik leg me neer bij het vooruitzicht van een doorwaakte nacht en laat me meevoeren naar een eens schitterende maar inmiddels verdwenen wereld.

Bojaren, hovelingen en generaals

Ik zit op een glanzende parketvloer midden in een enorme kamer, brede lichtbundels vallen door de hoge vensters naar binnen en ik huil tranen met tuiten, want telkens als ik mijn hand uitstrek om de gouden stofdeeltjes te vangen die in de zonnestralen ronddansen, ontwijken ze mijn vingers.

De ruimte waarin ik mij bevind in die allereerste herinnering van mijn kinderjaren is een van de kolossale vertrekken van ons appartement in het centrum van Sint-Petersburg. Wij wonen in het gebouwencomplex van de Generale Staf, dat als een halve maan de zuidzijde van het Paleisplein omsluit. Midden op het reusachtige plein prijkt de torenhoge roodgranieten Alexanderzuil met een gouden engel bovenop. Aan de overkant ligt het Winterpaleis. Wanneer Nicolaas II en zijn gezin hier verblijf houden, kunnen wij vanuit onze ramen op een van de bovenste verdiepingen de keizerlijke prinsesjes in de ommuurde zijtuin zien spelen. Tijdens bals en officiële recepties nestelen mijn zusje Olga en ik ons op de brede gestoffeerde vensterbanken om naar de aankomst van de gasten bij het fel verlichte Winterpaleis te kijken. Wij moeten lachen als we onze ouders zien, mama in gala japon, papa in vol militair ornaat, zijn borst bedekt met lintjes, terwijl zij in een koets stappen om zich naar de entree van het paleis te laten rijden, een afstand van hoogstens drie minuten lopen.

Het Paleisplein biedt ook militair spektakel. Ik herinner me de garderegimenten die zich in colonnes opstellen om de keizerlijke familie te escorteren naar het Marsveld, waar jaarlijks in mei de grote parade plaatsvindt. Mama en Olga, die vijf jaar ouder is dan ik, gaan daarheen terwijl ik pruilend thuis bij de bedienden achterblijf. Ik ben nog te klein om mee te gaan. Met mijn neus tegen het raam gedrukt vergeet ik al gauw mijn verdriet. Het plein vult zich met fonkelende uniformen, wuivende pluimen en veren. De huzaren herken ik

aan hun met bont afgezette korte rode jasjes en de kozakken aan hun lange blauwe jassen en hoge pelsmutsen. De zon blikkert op de zilveren en gouden borstschilden en op de met vliegende adelaars versierde helmen van de cavaleristen. De paarden zijn zorgvuldig geroskamd zodat hun zwarte, grijze of kastanjebruine lijven glimmen. Onbeweeglijk staan ze, net standbeelden, slechts af en toe werpt er eentje met een ruk het hoofd in de nek of stampt ongeduldig met een been op de grond.

Plotseling neemt iedereen de militaire houding aan, de sabels vliegen uit de schede en een luid en eenstemmig *Zdravija zjelajem, Vasje Imperatorskoje Velitsjestvo!* (Lang leve Uwe Keizerlijke Hoogheid!) weergalmt over het plein: Keizerin Alexandra en haar twee oudste dochters komen naar buiten en nemen plaats in de gereedstaande kales, daarachter rijden de keizer en zijn gevolg te paard. Ik herken de rijzige gestalte van mijn vader, die op een appelschimmel zit. Hij en grootvorst Nikolaj steken boven de andere generaals en keizerlijke adjudanten uit.

Bij thuiskomst doet Olga mij opgetogen verslag van het feestelijke evenement op het Marsveld: ‘Echt, ik heb nog nooit zoiets gezien, geweldig, vooral die laatste manoeuvre van de grote aanval. Ik was doodsbang toen die hele horde cavaleristen in volle galop op ons afstormde. Ik dacht dat de tribunes het zouden begeven en wij onder de paardenhoeven vertrappt zouden worden. Maar een paar meter vóór de keizerlijke loge brachten zij plotseling als één man hun paarden tot stilstand. Je had het gejuich moeten horen, Génia. Oorverdovend! Uit duizenden kelen golfde een hoeraaah! over de vlakte... Wat moeten die ruiters daar lang op getraind hebben, maanden, maar wát een precisie, wát een perfecte timing. Ongelooflijk!’

Het enorme complex van de Generale Staf is voornamelijk een militair kantoorgebouw, maar het huisvest naast een aantal appartementen, zoals het onze, ook een bibliotheek, een balzaal en een kapel. In de Sint-Joriszaal hangen

marmereen platen. Daarop zijn in gouden letters de namen gegraveerd van de ridders van de Sint-Jorisorde, Ruslands hoogste militaire onderscheiding voor uitzonderlijke moed en verdienste voor het vaderland in tijden van oorlog. Onder hen zijn verscheidene van mijn voorvaderen.

Mijn vader, generaal Aleksandr Nepljoejev, stamt uit een oud bojarengeslacht. Hij laat mij een keer een dun boekwerkje in marokijnleer zien met daarin een lange lijst namen van zijn familieleden. Hun stamboom gaat terug tot de dertiende eeuw. Ik kom erachter wie mijn oudste voorvader is: een bojaar met de weinig vleiende naam Kobyla, 'Merrie'. Namen betekenen echter niet veel in Rusland; de vroegst bekende Russische familie heet Sobakin, 'Van de hond', en die naam is afgeleid van een Turks of Mongools woord – *sobaka*. De Romanovs, de dynastie die driehonderd jaar op de Russische troon heeft gezeten, stammen van diezelfde Kobyla af.

Onder mijn voorvaderen zijn veel militaire commandanten, maar ook provinciale gouverneurs, adelsmaarschalken en kamerheren. In mijn romantische meisjesdromen vergelijk ik me graag met de heldinnen uit spannende avonturenverhalen. Daarom vind ik mijn voorzaten eigenlijk nogal saai, zo zonder enige glamour. Geen dichters, schrijvers, componisten of schilders hebben onze naam onsterfelijk gemaakt. Slechts één familielid, een gezant in Constantinopel ten tijde van tsaar Peter de Grote, heeft zijn memoires opgeschreven.

Mijn moeder heet Jadwiga. Zij is de dochter van een verarmde Poolse edelman die niet alleen gekweld wordt door jicht, maar ook zucht onder de last van een enorme hypotheek op zijn landgoederen. Mijn ouders ontmoeten elkaar voor het eerst in Warschau tijdens een bal ter ere van grootvorst Michaïl, in wiens gevolg mijn vader als militair adviseur meereist. Hij wordt op slag verliefd op haar en zij bezwijkt al snel voor zijn charmes. De oude edelman had op een betere partij voor zijn oudste dochter gehoopt en de gedachte haar te moeten afstaan aan een Rus kwetst zijn patriottische

gevoelens. De Russen zijn immers gezworen vijanden van zijn land. Maar de tijden zijn niet gemakkelijk en trouwlustige telgen van aristocratische Poolse families zijn uit op rijke jongedames. De aanstaande Russische bruidegom is geen miljonair, maar ook niet onbemiddeld. Hij is bovendien cum laude afgestudeerd aan de Nikolajevski Academie van de Generale Staf in Sint-Petersburg en hij heeft als officier bij de keizerlijke lijfwacht gediend. Als mijn moeder hem leert kennen is hij al verbonden aan de Generale Staf, waar hem een glanzende carrière wacht.

Jadwiga, of Jadi, zoals zij meestal wordt genoemd, vleit en smeekt haar onwillige vader om toestemming voor een huwelijk. Pas wanneer de kwestie van de bruidschat voorzichtig ter sprake wordt gebracht en haar Russische vrijer verontwaardigd uitroept dat hij zo iets niet begeert omdat hij geen 'fortuinjager' is, laat mijn Poolse grootvader zijn bezwaren vallen. *Il faut vivre avec son temps*, men moet met zijn tijd meegaan, zou hij hebben gezegd.

Van huis uit heeft mijn moeder een degelijke opleiding meegekregen. Zij spreekt Duits en Frans en meteen na haar huwelijk stort zij zich op het Russisch. Al snel kan zij in deze moeilijke taal een onderhoudend gesprek voeren, de Russische klassieken lezen en in sierlijk cyrillisch handschrift korte briefjes schrijven aan vrienden en kennissen. Zij geeft ook voorbeeldig leiding aan haar huishouding. In tegenstelling tot veel Russische vrouwen in onze kringen, die nooit een voet in de keuken zetten, laat zij de kok graag zien hoe je een verrukkelijke Poolse *kapuśniak* (zuurkoolsoep) of *makowiec* (maanzaadstrudel) bereidt.

De familie en vriendenkring van haar Russische echtgenoot zijn zeer ingenomen met de beminnelijke en levenslustige Jadi. Zelfs de kattigste dames uit het sociëteyleven trekken voor haar hun klauwen in omdat zij weten dat mama dol is op haar eigen man en absoluut niet van plan is zich op hun jachtterrein te begeven. Jadi roddelt nooit en wanneer iemand in haar bijzijn kritiek uit op haar vrienden, neemt zij het onmiddellijk voor hen op.

Hoewel mijn mama vroom katholiek is, bewondert zij de pracht en praal van onze Russisch-orthodoxe ceremoniën en gaat ze met ons mee naar de kerk. Daar luistert zij in vervoering naar de koorzang en vindt die zelfs de mooiste die er bestaat. Haar grootste verdriet is dat zij haar echtgenoot geen manlijke erfgenaam heeft geschonken. Mijn geboorte kostte haar bijna het leven en daarna kon zij geen kinderen meer krijgen.

Mijn familie van moederskant heb ik nooit ontmoet. De Poolse verwanten weigeren pertinent om een bezoek te brengen aan Rusland, dat ‘barbaarse land’. Ik weet zeker dat mama hen diep in haar hart gelijk geeft. Zij correspondeert plichtsgetrouw met haar moeder, die bedlegerig is nadat zij twee beroertes heeft overleefd. Mijn grootvader is dan al overleden. Ook schrijft ze met haar twee broers en twee zusters, en met haar oom, een kardinaal. Bij verjaardagen, doopplechtigheden en bruiloften stuurt zij hun kostbare geschenken. Dat wordt ook min of meer van haar verwacht. Wanneer zij een enkele keer klaagt over hun stugge en onvriendelijke houding troost papa haar door te zeggen: ‘Die verdomde landgenoten van je zullen ons nooit vergeven dat wij ze onder de knoet houden.’

Mama’s jongste neef, Petrus Movicz, die in Litouwen woont, is de enige van haar familie die over de grenzen heen kan kijken en ons op zekere dag vereert met zijn bezoek. Graaf Movicz arriveert in de Russische hoofdstad als ik twaalf ben en ik vind hem fascinerend. Hij is heel lang en hij heeft blond, bijna wit haar. Met zijn bleke voorkomen en verfijnde elegantie lijkt hij op een achttiende-eeuwse Franse hoveling, meer op zijn plaats in de tijd van Lodewijk XVI dan in onze tijd. Hij is onderweg naar Asjchabad, waar hij zich wil aansluiten bij een team van Amerikaanse archeologen die *koergans*, Scytische grafheuvels, opgraven in de Transkaspische woestijn.

Mama’s familietak is dan wel verarmd, maar haar neef bulkt van het geld en heeft een dure smaak. Papa begrijpt niet

waarom zo'n dandy archeologie als hobby heeft: 'Ik zie hem absoluut niet in een tent slapen en dag na dag doorbrengen zonder een warm bad of een fatsoenlijke maaltijd, alleen maar om in het zand naar oude en halfvergane beenderen te kunnen graven.'

Ik ben het niet met hem eens. Ik luister graag naar Petrus' verhalen over de opgravingen waaraan hij heeft deelgenomen en die hij uit eigen zak financiert. Ik voel me in de zevende hemel als hij mij meeneemt voor een ritje in zijn faëton, een modieus vierwielig rijtuigje getrokken door twee vurige voskleurige paarden. In mijn kinderlijke ijdelheid hoop ik natuurlijk dat we mijn vriendinnen tegenkomen en dat zij zien hoe deftig wij samen over de Nevski Prospekt rijden.

Tijdens één van die ritjes geeft hij mij een lesje etiquette. We rijden stapvoets mee in een lange sliert koetsjes als uit tegengestelde richting een open landauer ons passeert. In het rijtuig zit een knappe en goedgeklede vrouw behaaglijk achteruit geleund. Zij glimlacht en wuift met een gehandschoend handje naar Petrus. Tot mijn verbazing neemt mijn altijd zo hoffelijke neef niet zijn hoed af, terwijl ik er zeker van ben dat hij haar heeft gezien. Nieuwsgierig vraag ik hem: 'Petrus, waarom groet je deze mooie dame niet? Ze lacht tegen je.'

'*Ma petite,*' antwoordt hij – we spreken Frans omdat zijn Russisch nauwelijks beter is dan het beetje Pools dat ik van mijn moeder heb geleerd – 'deze vrouw is geen dame.'

'Oh,' zeg ik naïef, 'ik begrijp het, ze is een *cocotte*.'

Petrus lacht: 'Mijn god, wat leren ze meisjes tegenwoordig allemaal.'

Op een andere toon vervolgt hij: 'Onthoud Eugénie, een gentleman maakt nooit een buiging naar een demi-mondaine wanneer hij een dame aan zijn zijde heeft.'

'Maar ik ben geen dame', antwoord ik. 'Papa noemt mij een bakvis.'

Petrus draait zich naar mij toe. Hij lacht niet meer als hij zegt: 'Mijn lieve kind, je hebt het voorrecht als dame geboren te zijn. Wat het leven voor jou in petto heeft, in wat voor

omstandigheden je ooit terecht zult komen, vergeet nooit dat je dat bent en gedraag je ernaar, altijd. Belof me dat.’

Beduusd door zijn plotselinge ernst belof ik dat natuurlijk prompt.

Na vier maanden heeft neef Petrus genoeg van alle pleziertjes die Petersburg te bieden heeft. Hij vertrekt naar de Transkaspische provincie. Voor het jaar om is stuurt hij een lange brief aan mijn vader, waarin hij schrijft over de bijna afgeronde opgravingen. Hij wil Boechara en Perzië nog bezoeken voor hij naar Litouwen terugkeert. De brief wordt gevolgd door een koffer met daarin twee prachtige zijden tapijten voor mijn ouders, een gouden halsketting voor Olga en een met edelstenen versierde oude slavenarmband voor zijn ‘kleine lieve Eugénie’. Ik vind ’m prachtig en fantaseer over de vrouw die dit sieraad vele eeuwen geleden heeft gedragen: was zij jong en mooi, van wie hield ze, hoe leefde ze, en hoe is ze gestorven? Ik heb de armband altijd bewaard en veel gedragen.

Jaren later blader ik door een Amerikaans tijdschrift en valt mijn oog op een artikel over opgravingen in Centraal-Azië. Een van de foto’s toont een lange man in een witte kiel op een groot rotsblok, naast hem staan twee andere mannen in exotische gewaden met hoge bontmutsen op. Ik herken Petrus. Het onderschrift bij de foto vermeldt: ‘De beroemde archeoloog, graaf Petrus Movicz, onderzoekt in het vroegere emiraat Boechara de ruïnes van Margiana, een fabelachtige stad uit de oudheid.’ Ik lees het artikel aandachtig en schrijf meteen een brief aan de uitgever van het tijdschrift met het verzoek mij in contact te brengen met de auteur. Na twee maanden krijg ik een beleefd briefje terug. De schrijver van het stuk is niet te achterhalen en de Poolse archeoloog op de foto is in 1960 gestorven in Berkeley, in de staat Californië. Of Petrus een religieus mens was, weet ik niet, maar uit piëteit laat ik alsnog een mis opdragen voor zijn zielenrust. Uiteindelijk is hij de eerste man geweest die mijn hart als jong meisje sneller deed kloppen.

Elke zomer verruilen wij Petersburg voor Kljoetsji, het landgoed van mijn oma in de provincie Samara, in het zuidelijke stroomgebied van de Wolga. Van oudsher is deze agrarische streek bekend om zijn vruchtbare *tsjerno-zjom*, ‘zwarte aarde’. Kljoetsji betekent ‘bronnen’ en ontleent zijn naam aan het water dat op ongeveer tweeënhalve kilometer van het huis via houten buizen naar de aardoppervlakte wordt gepompt. Zelfs op de heetste zomerdagen is het nog ijskoud. De dorpelingen beschouwen dit water met zijn licht metalige smaak als een wondermiddel tegen allerlei kwalen.

De waterbuizen lopen door een kwekerij die bij het landgoed hoort. Er is daar ook een kas waarin druiven, perziken en abrikozen groeien. Een tuinman en zijn vrouw beheren het kweekbedrijf, dat de naam Rodnik (Welput) draagt en de trots is van mijn oma. Zij importeert zaden uit het buitenland en ze verbouwt artisjokken, asperges en andere groenten, die bij ons alleen in delicatessenwinkels in de grote steden te koop zijn. De eigen teelt is vaak van prima kwaliteit en zij zet haar gasten graag een maaltje ‘Hollandse aspergieboontjes’ voor.

Kljoetsji heeft alles wat je je voorstelt bij een adellijk landgoed: een fraaie parkachtige tuin, een grote bongerd met allerlei soorten fruit- en notenbomen, een veld met frambozen- en kruisbessenstruiken en aardbeienbedden. Wij arriveren meestal in de tweede helft van mei en dan staat alles volop in bloei. In de tuin is een kinderspeelplaats gebouwd, waar wij speelgoed en poppen bewaren en ons vermaken als het regent. Met mooi weer zijn we eigenlijk altijd buiten. We spelen tennis of croquet, ik hou erg van schommelen en kan dat uren achtereen doen. Met warm weer gaan we vaak zwemmen in de Kinel, een zijrivier van de Wolga, of we maken een roeitochtje. Mijn trouwste metgezel is Azor, onze grote, langharige zwart-witte collie. Ik ben dol op hem en altijd neem ik aan het eind van de zomer met pijn in het hart afscheid van hem. Azor kan heel goed zwemmen en als hij vindt dat ik te diep het water in ga, grijpt hij me in mijn nekvel en probeert mij naar de kant te trekken.

De veestapel van Kljoetsji bestaat uit koeien, schapen, varkens en pluimvee. Er is een ezel, waar ik als klein meisje op mag rijden, en natuurlijk heeft mijn oma op het erf ook een stal met een aantal prachtige paarden. Wat verderop is een zuivelboerderij en aan de bosrand staat een bijenstal. Op de akkers worden tarwe, rogge en mais verbouwd.

Toch is Kljoetsji niet eens zo groot in vergelijking met de domeinen van sommige grootgrondbezitters of de door steenrijke graanhandelaren en industriëlen opgekochte landgoederen van geruïneerde edellieden. Het houten hoofdgebouw staat op een lage beboste heuvel en is in 1790 ontworpen door Vasili Bazjenov, één van de favoriete architecten van Catharina de Grote. Het gebouw kijkt uit over een smalle vallei, waar halfverscholen achter wat vrijstaande eiken twee dorpjes liggen. Een kerkkoepel steekt uit boven de met riet bedekte daken van de huizen op de hoge oever van de Kinel.

Veel herinneringen aan situaties en gebeurtenissen uit mijn vroeger leven zijn vervaagd. Maar vreemd genoeg, als ik aan Kljoetsji terugdenk, is het net alsof ik er gisteren nog was. Elk hoekje en gaatje van het landhuis kan ik me nog helder en levendig voor de geest halen. Tijdens slapeloze nachten wandel ik soms in gedachten door dat huis. Vanuit mijn fleurige, met Russische chintz gedecoreerde slaapkamer loop ik via een kleine gang naar het hoofdgedeelte van het gebouw. Waar geen Aubussontapijten en perzen liggen, glij ik op mijn slofjes over de glimmend geboende parketvloeren. Ik loop dwars door de deftige en tamelijk donkere eetkamer naar de in victoriaanse stijl gemeubileerde salon met gestoffeerde sofa's en leunstoelen. 's Avonds zitten we vaak in deze gezellige kamer en op regenachtige dagen doen we hier Russische kaartspelletjes, zoals *doerak* en *pjanitsa*.

Ik blijf even staan om oma's portret dat boven de haard hangt te bewonderen. Het is een fraaie pasteltekening. Zij draagt een witte baljurk met rooscorsage, uit haar hoog opgestoken kapsel valt een dikke krul losjes op haar ontblote schouder. Met vriendelijke, intelligente ogen kijkt ze op mij neer. Als ik verder loop kom ik in de met goud en wit marmer

versierde balzaal. Vier hoge ramen aan één zijde van het vertrek geven uitzicht op een breed tuinpad omzoomd door seringenstruiken. Mijn vingers strijken over de toetsen van de grote vleugel die in een hoek van het vertrek staat. Ik zie mijn oma zitten achter het klavier. Zij speelt haar favoriete stuk, Beethovens *Mondscheinsonate*.

Maria Sergejevna Nepljoejeva, geboren Oeroesova, is wat wij in Rusland een *knjaginja* noemen, een vorstin, of prinses. Wij noemen haar liefkozend 'Baboe', van *baboesjka*, oma. Zij was vroeger inderdaad een voortreffelijk pianiste. In het prestigieuze Smolny-instituut voor adellijke meisjes in Petersburg, waar zij op school heeft gezeten, speelde ze zelfs voor Nicolaas I. Er werd gefluisterd dat de keizer zijn ogen te lang op het liefvallige jonge meisje liet rusten en dat zijn hand haar vingers, die zo behendig over de pianoetsen vlogen, na afloop iets te lang en stevig drukte. Nicolaas I had oog voor mooie vrouwen.

Terug in de salon kom ik door een andere deur uit op de veranda. Via een paar treden beland ik in de tuin. Ik volg een smal zandpad dat naar een berkenbosje leidt. In het vroege voorjaar bedekt een sluier van pril groen hun zilverwitte takken. In het najaar hebben de bomen in hun gloedvolle gouden herfststooi iets betoverends. Ik hou ervan om daar op een bankje in het licht van de ondergaande zon te dromen over liefde en toekomstig geluk. Baboe komt vaak bij me zitten, slaat haar arm om mij heen, luistert naar mijn ontboezemingen, geeft raad en soms vertelt zij over haar eigen jeugd. Op zulke momenten voel ik me innig met haar verbonden.

Dat Baboe al de tachtig gepasseerd is, zie je niet aan haar af. Ze is nog altijd een slanke en rijzige verschijning met een fijnbesneden gelaat en een heldere oogopslag. Ze woont dan wel het hele jaar door op het platteland en leidt een teruggetrokken leven, maar zij heeft haar elegantie en waardigheid als 'grande dame' behouden.

Baboe besteedt veel zorg en aandacht aan haar uiterlijk en kleedt zich smaakvol. Haar witte, grijze en mauvekleurige japonnen laat zij vanuit de hoofdstad opsturen. In mijn

herinnering draagt zij altijd een soort weduwenkapje van broderie en fijn kantwerk, heel stijlvol, dat haar zilvergrijze haar bedekt. Haar hele voorkomen straalt een serene rust uit en zij verliest nimmer haar geduld, ook niet tegenover de bedienden. Geen wonder dat iedereen mijn lieve oude Baboe met diep respect bejegt.

Over de jaren op het Smolny-instituut vertelt zij graag, maar over haar leven als gehuwde vrouw spreekt ze nooit. Wat ik daarover weet, heb ik van papa en tante Sophie, zijn oudere zus. Zes maanden nadat Maria Sergejevna haar schooldiploma heeft behaald, komt haar moeder plotseling met de mededeling dat ze vandaag kennis zal maken met haar toekomstige echtgenoot, die daarvoor speciaal naar Petersburg is gekomen. De bruuskheid van deze aankondiging maakt haar niet van streek. Zij kent haar vaders despotische karakter maar al te goed en weet dat zij haar eigen man niet zal mogen uitzoeken. Misschien is ze zelfs wel opgelucht bij het vooruitzicht dat ze in Rusland kan blijven en niet, zoals een van haar klasgenootjes is overkomen, de rest van haar leven moet wegwijnen op een half vervallen *Schloss* in Thüringen aan de zijde van een of andere Duitse baron.

De bruiloft wordt met pracht en praal gevierd in Petersburg en trekt veel aandacht. De vader van de jonge bruid, vorst Sergej Oeroesov, is een gunsteling van Nicolaas I. De bruidegom, Aleksandr Nepljoejev, is kamerheer aan het hof. De tsaar en verschillende andere leden van de keizerlijke familie komen naar de receptie om de jonggehuwden te feliciteren. De huwelijksreis gaat naar Parijs.

Mijn grootvader is geen heilige. Hij houdt van lichtzinnige vrouwen en snelle paarden. Paarden zijn overigens ook de grote hartstocht van Baboe. Zij beheerst de rijkunst als een volleerd amazone. Haar echtgenoot begint een langdurige affaire met een dame, wier gunsten hij deelt met verscheidene grootvorsten. Zijn vrouw weigert hardnekkig te luisteren naar venijnige insinuaties. Ongetwijfeld is zij op de hoogte van de slippertjes van haar man, maar scènes maakt zij niet. Daarvoor is zij te welopgevoed.

Uit hun huwelijk worden drie kinderen geboren, een dochter (mijn tante Sophie), daarna komt mijn vader en ten slotte nog een zoon. Rampspoed blijft het gezin niet bespaard. Door een plotseling opstekende storm tijdens een zeiltocht op de Middellandse Zee, in de buurt van Nice, verdrinken haar man en jongste zoon, die net vijftien is geworden. Sophie is dan al getrouwd. Ook mijn vader is de deur al uit, hij heeft net zijn opleiding aan het Pagekorps afgerond en is ingekwartierd bij de gardetroepen.

Voor Baboe is het dramatische ongeluk aanleiding om haar banden met de Petersburgse society te verbreken en zich terug te trekken op haar landgoed. Hoewel mijn grootvader een zeer dure smaak had en geldverslindende gewoontes eropna hield, laat hij Kljoetsji, dat Baboe als bruidschat heeft meegekregen, vrij van hypotheekschuld en in een excellente staat van onderhoud achter.

Als weduwe is mijn oma nog steeds een aantrekkelijke partij. Zij krijgt meerdere huwelijksaanzoeken, maar wijst die alle tactvol af. Haar grote aanbieder, Boris Ivanovitsj Tsjemadoerov, maakt ook geen schijn van kans. Toch blijft deze charmante edelman van hoge komaf haar zijn leven lang trouw en toegewijd. 's Winters en 's zomers logeert hij altijd een paar weken op Kljoetsji. Hij assisteert Baboe met de bedrijfsvoering van het landgoed en als er problemen zijn kan zij bij hem terecht voor hulp of goede raad. Een keer toen mama voldoende moed had verzameld om haar te vragen waarom zij weigerde te hertrouwen met de sympathieke Boris Ivanovitsj, had mijn oma met een treurig lachje geantwoord: 'Mijn beste Jadi, het huwelijk is een gok. Je weet nooit hoe de kaarten worden geschud. Ik neem liever geen risico's.'